

KRİZLERİN EKONOMİDEKİ YERİ

Dr. Öğr. Üye. Hasan ALPAGO*

ÖZ

Ekonomik krizler her kuşakta insanın hayatında mutlaka birkaç kez karşılaştığı bir gerçektir. Bu nedenle krizleri iktisadi döngünün bir parçası olarak kabul etmek daha realist bir yaklaşım olacaktır. Böylece krizleri ekonominin bir parçası olarak kabul etmek ve bu düşünceyle ele almak gerekmektedir. Krizlerin ekonomik sonuçları yanı sıra sosyal ve toplumsal sonuçları da kaçınılmaz olmaktadır. Özellikle firmaların iflasıyla etkisini gösteren krizlerde, bireyler dolaylı olarak en çok etkilenenlerin başında gelmektedir. İnsanlar bu dönemlerde işini kaybedebilir, iş insanları ticari faaliyetlerinde zarara uğrayabilir ve iflaslarla karşılaşabilirler. Bazı ise iş insanları da bu krizleri fırsata çevirerek yeni bir girişimde bulunabilirler. Bireyler ve şirketler için geçerli olan bu durum ülkeler için de aynı derece önemli ve aynı sonuçları doğurmaktadır. Kısacası ekonomik krizler bireylerin ve toplumun yaşamında karşılaşılan olağanüstü bir olaydır. Ekonomik krizlerin meydana gelmesinde iç ve dış ekonomik dalgalanmalar etkili olmaktadır. Yapısal sorunları olan ve tasarruf oranı düşük seyreden ülke ve şirketlerde krizin etkileri daha da şiddetli hissedilir. Diğer bir deyişle kriz salgın bir hastalık gibidir ilk önce zayıf halkaları etkiler. Bunun sonucu olarak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler krizlerden en çok etkilenenlerin başında gelmektedir. Bu çalışma ekonomik kriz gerçeği bilimsel bir sistematikte ele almakta ve kriz şiddetinin azaltılması için izlenmesi gereken ekonomi politikalarına katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Kriz, Keynes, Bankacılık, Finans, Mortgage

Jel: E6, A19

THE ROLE OF CRISIS IN THE ECONOMY

ABSTRACT

Economic crises are a reality that every generation has to face in their lives time to time. For that reason, it would be more realistic to consider economic crises as a fixed part of the circular flow of economic activity. In addition to the economic consequences of the crises, their social consequences are also inevitable. Especially the crisis shows its effects as the bankruptcy of firms, and worse off individuals. People may lose their jobs during these periods; business people may come to the end of their business activities and face bankruptcies. Some business people can also make a new attempt by turning these crises into economic advantages and growth. This applies equally to individuals and companies and is equally important for countries. In short, economic crises are an extraordinary case in the lives of individuals and societies. Internal and external economic fluctuations are influential in the economic crises. The effects of the crisis are felt even more intensely in countries and companies with structural problems and low saving rates. In other words, the crisis is like an epidemic

* Nişantaşı Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, hasan.alpago@nisantasi.edu.tr, ORCID NO: 0000 0001 7695 2794

disease, first weak bodies affected by it. As a result, underdeveloped and developing countries are among the most affected by the crises. Thus, it is necessary to accept crises as part of the economy and to handle them with this thought. This study deals with the economic crisis in a scientific systematic way and aims to contribute to the economic policies that shall be pursued in order to reduce the negative effects of crisis.

Keywords: Economic crisis, Keynes, Banking, Finance, Mortgage

Amerika'daki herhangi bir yerde yaşanan ekonomik sorunların Malavi'de acı çektirmeme nasıl yol açabileceğini merak ediyorum ve kendimi aldatılmış hissediyorum.¹ Benim pişirip yiyemem utanç verici. - Pamuk çiftçisi, Malavi

1. Giriş

Ekonomik krizler iktisadi yaşamın bir parçasıdır. Tarih boyunca değişik boyutlarda ve nedenlerden kaynaklanan ekonomik krizler meydana gelmiştir. Gelecekte de bu krizlerin zaman zaman vuku bulacağı öngörülebilir bir rasyonalitedir. Çünkü ekonomi iç ve dış nedenlere bağlı olarak sürekli bir değişim ve dönüşüm süreci içerisinde. Öte yandan değişim ve dönüşüm süreçleri krizlerle, çalkantılarla ve uyum sorunlarıyla karşılaşılan aşamaları bünyesinde barındırmaktadır.

Ekonomik krizler bir tek nedenden meydana gelmez. Bilakis krizler birçok etkenin bir araya gelmesiyle etkilerini göstermeye başlar. Diğer yandan kapitalist ekonomik sistemi krizlere meyilli bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda ekonomik krizlerin meydana gelmesi sistem açısından kaçınılmazdır. Burada önemli olan krizden az zararla çıkışın sağlanmasıdır.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de gerek endüstrileşmiş ve gerekse gelişmekte veya az gelişmiş ülke ekonomileri krizlerle karşı karşıya kalmaktadır. Gelişmiş ve ülkelerdeki krizler daha çok finans ve bankacılık alanında yoğunlaşırken, gelişmekte olan ülkelerde buna ek olarak konjoktüre bağlı krizler ve geçiş dönemi dalgalanmaları yaşanmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde ise temel ihtiyaçların karşılanması sorunları, bütçe darlığı ve kıtlık gibi daha temel krizler ön plana çıkmaktadır.

Böylece ekonomik krizlerin çıkış noktaları ve etkileri bölge ve ülkelerin gelişmişlik düzeyleriyle doğrudan bağlantılıdır. Bu çerçevede örneğin ABD'de ortaya çıkan bir kriz daha çok bankacılık, borsa ve finans kaynaklı olur. Krizin etkileri de aynı şekilde kredi piyasası ve para hareketleri üzerinde etkisini gösterir. Böylece krediye dayalı iş yapanlar ve finansal enstrümanlar üzerinde yoğunlaşan banka benzeri kurumlar bu krizden en çok etkilenenlerin başında gelir. Öte yandan az gelişmiş ve kısmen de gelişmekte olan ülkelerde ekonomik krizler daha çok ülkenin bütçe, ödemeler dengesi ve döviz piyasasında etkisini göstermektedir.

Nihayetinde ekonomik krizler gerek teoride ve gerekse pratikte iktisadi yaşamın ayrılmaz bir parçası olarak ön plana çıkmaktadır. Özellikle Keynes'in 1929 Buhranında ekonomik krizden çıkış reçetesi olarak uygulamaya koyduğu kamu harcamaları yoluyla toplama talebi artırmak suretiyle krize müdahale yaklaşımı modern ekonomilerde kriz

¹ I feel cheated as I wonder how economic problems somewhere in America can make my cash crop suffer here in Malawi. It's a shame that I cannot boil and eat it.– Cotton farmer, Malawi

yönetiminin başlıca politika aracı konumuna gelmiştir. Böylece klasik ekonomi teorilerinin otomatik denge yaklaşımı tezi periyodik aralıklarla vuku bulan ekonomik krizlerden dolayı geçerliliğini yitirmiş ve “müdahaleci serbest piyasa ekonomisi” kavramı ön plana çıkmıştır. Bu durumda gösteriyor ki, ekonomik krizler hem teoride ve hem de uygulamada iktisadi sistemlerin yeniden şekillenmesine yol açmıştır.

Bu çalışmada ekonomik krizlerin nedenleri, ortaya çıkışları ve krize karşı alınacak önlemler sistematik bir şekilde ele alınmıştır. Bunun sonucunda her ülke ekonomisinin içsel veya dışsal nedenlere bağlı olarak mutlaka karşı karşıya kaldığı krizler gerçekçi bir şekilde değerlendirilmiştir. Çalışmada ayrıca 2008 finans ve bankacılık krizi karşılaştırmalı bir analizle krizlerin ortaya çıkışı, etkileri ve alınacak önlemler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Böylece bilimsel teorilerde ve metodolojide tek bir yöntemin olmadığı savunan Paul Feyerabend'in “plüralistlik yaklaşımı” temel metoduna başvurulmuştur. Böylece ekonomik krizler mümkün olduğu kadar birçok farklı bakış açısı çerçevesinde değerlendirmiştir.

2. Ekonomik Krizlerin Anlamı ve Meydana Gelişi

Kriz terimi günümüzde zor bir ekonomik durum için kullanılır. Ekonomik kriz ya da ekonomik durgunluk olarak nitelendirilen ekonomik türbülanslarda bir yılda üst üste iki çeyrek dönemde devam eden ve bu iki dönem içerisinde (gayri safi yurtiçi hasıla) üretimden bir gerileme yaşanır ve böylece ekonomi küçülür. (Kühnel, 2017:1-9)

Krizler genellikle beklenmedik ekonomik sıkıntılar olarak tanımlamakla beraber kapitalist sistem krizleri ekonomik sistemin bir parçası olarak görmektedir. Diğer yandan ekonomik krizlerin ne zaman ve hangi boyutlarda ortaya çıkacağı konusu ülke ve dünya ekonomisinin içinde bulunduğu durum belirlemektedir. Özellikle finansal krizlerde ekonomik ajanlar asimetrik bilgilere sahip olduklarından krizden farklı boyutlarda etkilemektedirler.

Liberal bir ekonomide krizler sadece özel sektörü veya devlet değil, sistemin tüm bileşenlerinin izledikleri politikalarının doğurduğu sonuçların ağırlık basmasıyla oluşmaktadır. 2008 krizi buna bir örnektir. Bu yüzden krizden çıkış için gerek özel sektör ve gerekse hükümetlerin hatalarını telafi edici önlem ve programlar geliştirmeleri gerekmektedir.²

Ekonomik krizleri etkileyen önemli bir faktörde sürdürülebilir yatırımların ve ekonomik politikaların geliştirilmemiş olmasıdır. Bu konuda dünya bankası, IMF, merkez bankaları, üniversiteler ve enstitüler çalışmalarında teoride olması gereken ile pratikte mevcut şartlar altında ve özelliklede güç dengeleri gözetlenerek karar vermeleri etkili olmaktadır.

Öte yandan ekonomik krizler sadece ekonomi kaynaklı değildir. Daha kapsamlı bir ifadeyle ekonomik krizlerin oluşması kapitalist sistemin döngüsel devrinde meydana gelen sorunların dışa yansımaları etkili olmaktadır. Bu sorunların temeli ise talep yetersizliği, moral hazard, spekülasyonlar, yeteri deneyim ve kaynaktan yoksun

² Dullien S., Kotte D.J., Márquez A., Priewe J., (Edit), (2010), The Financial and economic crisis of 2008-2009 and developing countries, UNITED NATIONS, New York and Geneva, December 2010

yatırımların başarısızlığı, politik sorunlar ve sosyokültürel değişimlerin ve dönüşümlerin yansımaları gibi etmenlere dayanmaktadır.

Tablo I: Ekonomik Krizlerin Sınıflandırılması

Ekonomik krizler		
Reel Sektör Krizleri		Finansal Krizler
İşgücü Piyasasında Görülen İşsizlik Krizleri		Bankacılık Krizi
Mal ve Hizmet Piyasalarında Görülen Krizler		Dış Borç Krizi
Enflasyon Krizi	Durgunluk Krizi	Borsa Krizi
		Para/Döviz Krizi
		Ödemeler Dengesi Krizi
		Döviz Kuru Krizi

Kaynak: Fatih Mehmet Eren F. M., (2010), Ekonomik Krizler ve Kriz Göstergeleri: 1990 Sonrası Dünyada Yaşanan Krizler ve Türkiye Karşılaştırması, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya

21.yüzyılda ekonomik krizlerin yayılma hızı internet ve küreselleşme etkileriyle ivme kazanmıştır. Başka bir anlatımla krizlerin yayılması daha çok dünya piyasalarının yüz yıl öncesine oranla birbirlerine entegre olmalarından kaynaklanmaktadır. Gerçekten de küreselleşme sadece dünya ekonomilerinin entegrasyonu ve uluslararası ticaretin ve yatırımların sayısal olarak artırmamış ve performansını yükseltmemiştir, aynı zamanda krizlerin küresel boyutta yayılmasına yol açmıştır. Böylece küreselleşme bir yandan ekonomik büyümenin ve uluslararası ekonomik faaliyetlerin artmasına ve diğer yandan da krizlerin küreselleşmesine yol açmıştır. (Turgut, 2006:35-46)

Ayrıca küreselleşen dünyada finans sistemleri bir ekonominin beynini oluşturmaktadır. Finansal enstrümanlar aracılığıyla yapılan yatırımlar zaman ve mekân bazında daha hızlı ve esnektir. Bir yerden bir yere transfer kolaylığı bağlamında esnek olduğunda uluslararası yatırımcılar için tercih edilmektedir. Ancak bu tür yatırımlar krizlere en fazla duyarlı sermaye grubu içinde yer aldığından krizden en çok etkilenen yatırımlardır. (Der Spiegel, 2009:8)

Krizler kapitalist sistemin bir parçası olarak kabul edildiğinde krizlerin öngörülmesi ekonomi otoriterin başlıca hedefleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda krizler hakkında bilgi verebilecek göstergeler ön plana çıkmaktadır. Tablo II’te görüldüğü gibi bankacılık alanında yüksek ve düşük frekanslı göstergeler krizlerin gelişi ve bu çerçevede alınacak önlemler konusunda yol gösterici veriler olarak değerlendirilmektedirler.

İktisatçılar ve ekonomi otoriteleri ekonomik krizleri öngörme çabalarına ampirik modellere somutlamaya çalışmaktadırlar. Ancak ekonomik krizler tıpkı depremler gibi kontrol edilmesi ve zamanında tahmin edilmesi zor birçok etkene bağlı olduğunda bu tür modellerin sonuçları daha çok olasılık olarak kalmaktadır. Bu modellerin başında YSA ve KLR modelleri gelmektedir. Türkiye örneğinde hazırlanan parametrelere göre değerlendirilen her iki model sonucunda 1994 ve 2001 krizlerine dair sinyaller 12 ay önceden tespit edilmiştir. (Sevim, 2012:205)

Tablo II: Ekonomik Krizlerin Belirtileri ve Temel Göstergeleri

Belirtiler (Semptom)	Gösterge	Kritik- Şok İşareti	Açıklama
Aşırı Borçlanma Çevrimi	M2 Para Çarpanı İç Krediler/ GSYİH İç ve Dış Finansal Liberalizasyon	Pozitif Pozitif	Bankacılık ve Para(Currency) Krizlerinin berikisi de finansal sistemin liberalizasyonu ve sermaye akımlarındaki kısıtlamaların kaldırılması ile beslenen aşırı kredi artışı ile bağlantılıdır
Banka İflasları	Mevduatlar	Negatif	Bankacılık ve para krizleri banka iflaslarını izler
Para Politikası	Aşırı M1 Para arzı	Pozitif	Gevşek para politikası para krizini besler (Bkz. Krugman, 1979). Devalijasyon bankacılık sektörünün sağlıklılığını bozduğu ölçüde bankacılık krizini de tetikler
Cari İşlemler dengesi problemleri	İhracat /ithalat Dış ticaret haddi/ reel döviz kuru	Negatif Pozitif Negatif Negatif	Aşırı değerlenmiş reel döviz kuru ve zayıf dış ticaret dengesi para krizinin bir boyutunu oluşturur. Rekabet gücünün kaybolması, ticari sorunlar ve kredi kalitesinin düşmesi bankacılık sektörünün kırılganlığını artırır. İhracat büyük düşüşler, ticaret hadlerinin bozulması ve ithalatta patlama, finansal krizlerin belirtileri olarak yorumlanabilir.
Cari İşlemler dengesi problemleri	Rezervler M2/Rezervler Reel Faz Haddi ile Dünya Faiz	Negatif Pozitif Pozitif Pozitif	Yüksek dünya faiz hadleri sermaye kaçışma yol açtığından para krizlerinin habercisidir. Ülke dış borçları arttıkça sermaye hesabı problemleri önem kazanır; borçların

	hadlerinde farklılaşma. Dış Borçlar, Kısa Dönem Dış Pozitif	Pozitif Pozitif	sürdürülebilirliği kuşkuu artar. Kısa vadeli borç artışı ülkenin dış şoklar karşısında kırılma eğilimini artırır. Para krizi bankacılık krizini derinleştirir.
Düşük Büyüme	Üretim İç reel faiz hadleri Kredi/Mevduat Oranı Hisse Senetleri fiyatları	Negatif Pozitif Pozitif Negatif	Resesyon ve aktif fiyatlarının yükselmesi ve düşmesi finansal kriz habercisidir. Yüksek faiz hadleri likidite probleminin habercisidir. Kredi/Mevduat oranındaki artış kredi kalitesinin bozulmasına yol açar

Kaynak: Yay T., Yay G.G., Yılmaz E., (2001), Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2001-47

Ekonomik krizler tarih boyunca iktisadi yaşamın olağan bir parçası olmuştur. Bir ekonomi ne kadar güçlü olursa olsun içsel ve dışsal nedenlerden dolayı mutlaka krizlerle karşılaşır. Bu durum tıpkı herhangi bir canlının veya bir organizmanın hayatının bazı aşamalarında bazı hastalıklara yakalanma gerçeğine benzetilebilir. Canlı ne kadar sakınırsa sakınsın ne kadar iyi korunursa korunsun mutlaka hava durumuna, beslenmeye, çevresinde bulunan enfeksiyonlardan etkilenerek hastalanacaktır. İşte ekonomilerde bu duruma benzer bir şekilde krizlerle karşılaşılırlar.

Ekonomik krizler çeşitli başlıklar altında sınıflandırılabilir.

Etkilerini hissettirdikleri coğrafi alana göre üç başlık altında sıralanabilir:

- Küresel krizler
- Ulusal krizler
- Bölgesel krizler

Ortaya çıkış nedenleri olarak

- Finansal krizler
- Reel krizler

Ulaştıkları sonuç olarak ülke ve bölgelere göre farklı etkiler yaratırlar. Yapısal sorunları olan, birikimleri az ve tasarruf eğilimi zayıf ekonomilerde krizlerin etkileri daha derin olabiliyor. Bu durum aynı zamanda krizin ortaya çıkmasında etkilidir. Zayıf ekonomilerde krizler belirli dönemler sonunda mutlaka kendisini gösterir. Örneğin uzun bir istikrar dönemi (1994-2007) tarafından maskelenmiş olan İspanyol ekonomisinin yapısal zayıflığı 2008 küresel krizden kendisini göstermiştir. Başka bir ifadeyle 1994-2007 yılları arasında Avrupa Birliği bölgesindeki istikrardan olumlu etkilenen İspanya ekonomisi 2008 küresel krizden en çok etkilenen ülkeler başından gelmiştir. Çünkü ülke ekonomisinin alt yapı sorunlarından dolayı zayıf bir yapıya sahiptir. Böylece

istikrarlı bir ekonomi görünümde olmasına rağmen meydana gelen dışsal ekonomik kriz faktörlerinden derin bir şekilde etkilenmiştir. (Köhler, 2010:7-14)

Krugman'a göre sürdürülemez politikalar ve yapısal dengesizlikler krize yol açan temel makroekonomik faktörler arasında yer almaktadır. Bu politikalar ise bütçe açıkları ve genişleyici para politikaları yol açmaktadır. (Krugman, 1979:311-25)

Öte yandan kapitalist sistem eleştirisine odaklanan alternatif görüşlü / sol görüşlü ekonomistler ekonomik krizleri kapitalist sistemin zaman zaman ortaya çıkan zorunlu bir süreç olarak görmektedirler. Onlara göre üretim kapasitesindeki değişimler, gelir dağılımındaki farklılıklar, geleceğe dair belirsizlikler, yeni rakiplerin ortaya çıkması, yeni üretim teknikleri, yeni kaynakların ortaya çıkması veya bir alandaki kaynakların azalması krizleri beraberinde getirmektedir. Başka bir ifadeyle değişim ve dönüşüm süreçleri kapitalist ekonomik süreçte yeni bir geçiş dönemi yarattığında krizler ortaya çıkmaktadır. Akgüç'e göre krizin nedeni: *"Dünyada yaşanan ekonomik kriz yalnız finansal sektör krizi değildir. Kapitalizmin doğal bir hastalığı yaşanmaktadır. Üretim kapasitesinin artışına karşın, yığınsal yeterli bir efektif talep yaratılamaması krizin ana nedenidir."* (Akgüç, 2009:6-11)

Bu anlamda krizin öncü belirtileri olarak geliştirilen modeller aracılığıyla tahminde bulunmak zorlaşmaktadır. Makro ekonomik verilerin yanı sıra makro ekonomik gelişmeler bir ülkede krizin ne zaman ortaya çıkacağı konusunda bir fikir verebilir. Genellikle kırılgan piyasalara sahip, düzensiz ekonomik büyüme göstergeleri olan, siyasi istikrarsızlık ve yatırımcıların özellikle de FDI yatırımcıların tedirgin olduğu dönemlerde ekonomik krizlerin olacağı kuvvetle muhtemeldir. (Karaçor, Alptekin (2006:237-256)

Finans ve bankacılık krizleri daha çok güven kaybı sonucu ortaya çıkan krizler grubunda yer almaktadırlar. Bu güven kaybı bankalar arasından başlayarak tüm piyasaya yayılır. Birbirlerine güvenmeyen bankalar asıl işleri olan kredi işlemlerinde aksamalara başlar ve birçok banka ödeme gücüyle karşı karşıya kalır. Diğer yandan ekonomik krizlerin önlenemez olup olmadıkları konusunda birçok görüş ileri sürülmektedir. Ekonomik krizlerin sebeplerinin bilinmesi ve piyasanın simetrik bilgiye sahip olması halinde önlenemez. Anca k ekonomide ticari sırlar ve risk alma sisteminin bir parçası olduğundan önlenmesi gerçekçi görünmemektedir. Bu bağlamdan ekonomik krizler ekonomik yaşamın bir parçası olarak kalmaktadır. (Bernholz, Faber, 2009:16)

Tablo III: Para ve Bankacılık Krizleri: En İyi Göstergeler

PARA KRİZLERİ	BANKACILIK KRİZLERİ
Yüksek Frekanslı Göstergeler	
Reel Döviz Kuru Bankacılık Krizi Hisse Senedi Fiyatları İhracat M2/Uluslararası Rezervler	Reel Döviz Kuru Hisse Senedi Fiyatları M2 Çarpanı Üretim (GSYİH) İhracat
Düşük Frekanslı Göstergeler	

Cari İşlemler Açığı / GSYİH Cari İşlemler Açığı / Yatırımlar	Kısa Vadeli Sermaye Sermaye Girişleri / GSYİH Cari İşlemler Açığı / Yatırımlar

Kaynak: Ural M., (2003), FİNANSAL KRİZLER ve TÜRKİYE, D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt:18 Sayı:1, Yıl:2003, ss:11-28

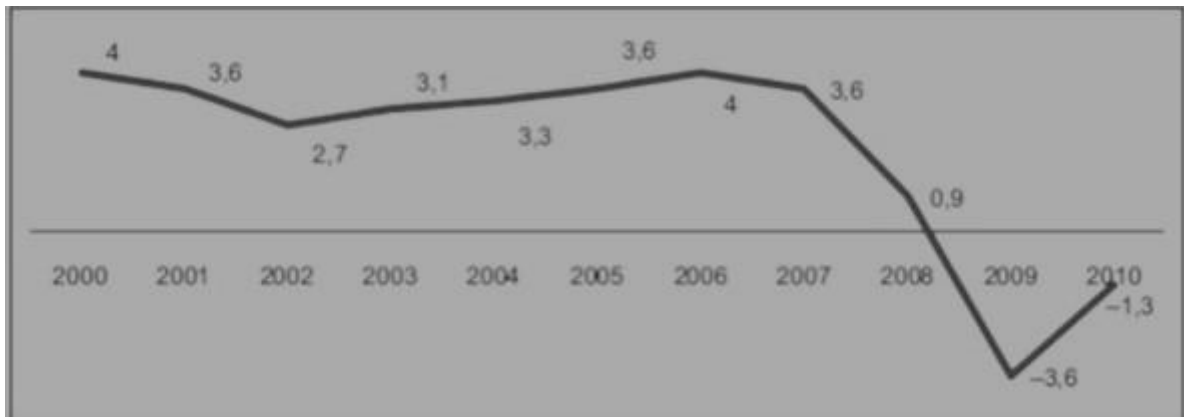
3. 2008 Finans ve Bankacılık Krizi

Ekonomik krizlerin çıkış nedenleri ve sonuçları birbirleriyle doğrudan ilişkilidir. Örneğin 2008-2009 yıllarında ABD emlak piyasasındaki aşırı iyimser beklentilere dayalı kredili satışlardan beklenen talebin gerilemesine dayalı nedenlerden kaynaklanan “subprime mortgage kredilerine bağlı bir uluslararası” kriz olarak tanımlanmaktadır.

Bu kriz aslında 2007 yılında başlamış ve 2008 yılı eylül ayında Lehmann Brothers iflası ile doruk noktasına ulaşmıştır. Bu krizde görülüşü gibi krizin emareleri 2007 yılında başladığı halde ancak Lehman Brothers’in batması ile paniğe dönüşmüştür. Böylece ipotek karşılığı çektikleri kredilerle emlak piyasasına giren yatırımcılar ve emlak alıcıları hem aldıkları kredileri geri ödeyemez duruma gelmiş ve hem de ellerindeki gayrimenkulleri maliyetine dahi elden çıkarma konusunda ciddi zorluklarla karşılaşmışlardır.

Krizin boyutları ve etkileri ülkeden ülkeye değişiklik göstermiştir. Örneğin ABD’de emlak piyasasından başlayan kriz 2008 yılında küresel bazda bir banka ve finansal krize dönüşmesinde İspanya’nın en ufak bir etkisi olmaması ve İspanya bölgesinde olmamasına rağmen bu krizden en çok etkilenen ülkelerin başında gelmesi ülkenin zayıf ekonomik yapısından kaynaklanmaktadır. Bu durumda gösteriyor ki, ekonomik olarak istikrarlı olmak yetmiyor. Küreselleşme ile birlikte dışsal etkenler bir ekonomiyi pozitif etkileyebileceği gibi krize de sürükleyebilir. Nitekim AB bölgesinde olması İspanya’da istikrar sağlamanın ancak ülkenin zayıf ekonomik yapısı ABD’de patlak veren ekonomik krizden derin bir şekilde etkilenmiştir.

Grafik I: İspanya’da Gayri safi yurtiçi hasılanın gelişimi (%)

Kaynak: Instituto Nacional de Estadística.

Grafikte görüldüğü gibi İspanya'da 2007 yılı sonuna kadar GSYH'de istikrarlı bir seyir izlemektedir. Ancak 2008 yılında küresel krizin sonucu 2000 yılında 4 olan GSYH 2008 yılı sonunda -3,6 ya kadar düşmüştür.

4. 2008 Krizi ve Türkiye

2008 Krizinde İspanya gibi Türkiye'nin krizin çıkmasında herhangi bir etkisi olmamıştır. Ancak Türk ekonomisi de bu krizden etkilenmiştir. Küresel ekonomik krizler benzer sebep ve sonuçlara sahip olmaktadır. ABD'de 2008 yılında baş gösteren global ekonomik kriz ABD bankalarının emlak piyasasına sağladığı yüksek oranlı kredilerin emlak piyasasının beklenen kazancı sağlamamasından kaynaklanan borç sorununun kredi geri ödemelerine yansması ve bunun panikle finansal ve bankacılık krizine dönüşmesi sonucu reel sektörde olumsuz etkilenmiştir. Bu kriz sarmalı ABD ekonomisinin büyüklüğü ve dünya ölçeğinde etkili olmasına oranla küresel bir krize dönüşmüştür. (Göçer, 2013:163-188) Netice itibariyle 2008 küresel ekonomik krizi dünya ve Türkiye ekonomisi üzerinde finansal ve reel sonuçları olmuştur. Türkiye ekonomisi bu dönemde kapasite kullanım oranı düşmüş, işsizlik artmış, reel kesim kaynak sıkıntısı yaşamıştır. Dünya ekonomisinde büyüme 2006 yılında %5 iken, 2008 yılı sonunda %3'e kadar gerilemiştir. Aynı şekilde dünya ticaretindeki büyüme 2006 yılında %9,3 iken, bu oran 2008 yılında %2,6'ya düşmüştür. Böylece ülkeler arası ihracat ve ithalat sirkülasyonu ve FDI akımlarında yavaşlama söz konusu olmuştur. Krizin Türkiye ekonomisine yansımaları da belirgin hale gelmiştir. Örneğin 2007 yılında %4,7 olan GSYH oranı 2008 yılı ortalarında %0,9'a kadar gerilemiştir. (Yıldırım, 2010:46-57)

Türkiye'de Mortgage yatırımları düşüklüğüne rağmen Türkiye finans ve bankacılık sektörü ABD'deki krizden etkilenmiştir. 2008 yılında krize dönüşen mortgage yatırımlarının nedenleri ABD ekonomisinde mortgage kredilerinin kolay alınmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle de Bush yönetimi 'Amerikan Rüyası' politikası, izleyerek herkesin ev sahibi olmasını hedefledi ve bu amaçla sıfır öz kaynak kredisi yoluyla düşük gelir grupların satın aldıkları evi ipotek yoluyla satın almasını sağladı. Ayrıca ABD'de mortgage faizleri vergiden düşülebilir ve 1986 vergi reform hareketinin sağladığı kolaylıklar (REMIC) mortgage kredi kolaylığı sağladı. (Blundell-Wignall, Atkinson, Lee, 2008:1-21)

5. Krizlerin Karşılaştırması

2008 finans ve bankacılık krizi ile 1929 buhranı arasında büyük benzerlik bulunmaktadır. İki krizde ABD'de patlak vermiş ve bankacılık sektörlerin derinden etkilenmiştir.³ 1929 Buhranı ve 2008 finans ve bankacılık krizlerinin ortak özelliklerinden biri olan toplam talebin düşmesi ve enflasyon ortamında durgunluk Keynesyen ekonomik politikaların uygulamasını ön plana çıkarmıştır. Ancak Keynesyen politikada talep artırıcı enstrüman olarak en çok başvurulan kamu harcamalarının artırımı ve vergi indirimleri yeni kaynak gerekmektedir. Devletler için bu yeni borçlanma anlamına gelmektedir. Bu krizle mücadelenin devlete yüklediği en büyük sorunların başında

³ The global economic crisis: causes and transmission, <http://www.un.org/esa/socdev/rwss/docs/2011/chapter1.pdf> (erişim 11.12.2017)

kamu borçlarının artması gelmektedir. Bu bağlamda krizle mücadele de Keynes'in önerilerinin ekonomiye yüklediği bu benzeri etmenlerini dikkate almak gerekmektedir.

Küresel ekonomik krizler benzer sebep ve sonuçlara sahip olmaktadır. ABD'de 2008 yılında baş gösteren global ekonomik kriz ABD bankalarının emlak piyasasına sağladığı yüksek oranlı kredilerin emlak piyasasının beklenen kazancı sağlamamasından kaynaklanan borç sorununun kredi geri ödemelerine yansması ve bunun panikle finansal ve bankacılık krizine dönüşmesi sonucu reel sektörde olumsuz etkilenmiştir. Bu kriz sarmalı ABD ekonomisinin büyüklüğü ve dünya ölçeğinde etkili olmasına oranla küresel bir krize dönüşmüştür. (Göçer, 2013:163-188)

Konut piyasasında talebin düşmesi ve tüketici harcamaların 2007 yılında düşmeye başlaması 2008 yılında gelince finans ve bankacılık alanında büyük krize dönüşmüştür. Özellikle ABD'de yüksek faizli kredi piyasasında geri ödeme sorunları başlamıştır. 1930 yılları krizine benzer özellikler taşıyan bu kriz kısa sürede ABD dışına taşarak küresel bir kriz haline gelmiştir. Bu durum ekonomik ajanların başarı ve başarısızlığın birbirlerine ne denli yansıdığı göstermektedir. (Döhrn, Gebhardt, 2013:18)

Ekonomik krizlerin arkasında bir dizi karmaşık ve birbirine bağlı faktör bulunmaktadır. 2007 yılında başlayan ve 2008 yılında derin bir finansal ve bankacılık krizine dönüşen ekonomik çalkantının arkasında da karmaşık nedenler bulmaktaydı. Bun nedenler arasında gevşek para politikası, küresel, dengesizlikler, riske ilişkin yanlış algılamalar ve gevşek mali düzenlemeler gelmektedir. (İslam, Verick,2010:57)

Kapitalist ülkeler için ekonomik krizler geçici bir devredir. Ancak hükümetler bu devreyi az zararla atlatabilmek için iç ve dış ekonomik programlarında bir takım düzenleme ve önlemlere başvurlar. Bu çerçevede bakıldığında 1929 buhranı ve Keynes'in talep yönlü müdahaleci yaklaşımı temel esas olarak ön plana çıkmaktadır. Aynı şekilde 2008 finans ve bankacılık krizi de 29 buhranın karakteristik özellikleri taşıdığından kamunun yönde bir müdahalede bulunmasını gerek kılmıştır. (Ateş, 2010:911-937). 2008 krizinde Türk bankaları fazla etkilenmemiştir. Bunun temel nedeni ise subprime mortgage türündeki kredi türlerine yatırım yapılmamasıdır. Afşar, 2011:143) Bu bağlamda krizden korunmanın en iyi yollarından biri de riskli ve krize açık yatırımlardan kaçınmaktan geçer.

2008 küresel kriz sonucu İngiltere ve Türkiye'de likidite güzünde azalma ve şirket borçlarında artmaya yol açmıştır. Bu her iki durum içinde Türkiye ekonomisi İngiltere ekonomisinden daha fazla etkilenmiştir. Diğer yandan Türkiye de şirketlerin faaliyet yapısı krizden olumsuz etkilenmiş: Türk şirketlerinin alacak devir hızı, aktif devir hızı ve öz sermaye devir hızlarının da düşüşler yaşanmıştır. Ancak İngiliz şirketleri Türk şirketlerine oranla bu yönde bir kayda değer olumsuz durumla karşılaşmamıştır. Ne var ki, İngiliz şirketlerinde de net kâr marjı, öz sermaye kârlılığı ve aktif kârlılığı alanlarında kayıplar tespit edilmiştir. (Dağlar, Alkan 2012:90)

2008/2009 ekonomik kriz sonucu Almanya şirketlerin teknolojik ve yenilikçi yatırımlarından gözle görülür bir oranda gerilemiştir. Ayrıca Almanya'da işletmelerin %77'i gelir kaybı yaşamıştır. (Rammer, 2011:24) 2008 küresel krizi Türkiye genelinde ekonomik büyüme performansı üzerinde olumsuz yönde etkili olmuştur. (TEPAV,

2009:3) Nitekim TÜİK verilerine göre Türkiye ekonomisi 2009 yılında %4,7 oranında bir daralma yaşadı. (TÜİK,2010) 2008 küresel krizin yerel bazda incelediğinde Tokat ili ekonomik potansiyelinde bir düşüş yaşandığı tespit edilmiştir. Kriz öncesi Tokat'ta faaliyet gösteren 116 gıda işletmesi şirket sayısı 2008 yılı sonu 113'e düşmüş ve faaliyetlerine devam eden işletmelerde işten çıkarmalar ve kapasite daralması yaşanmıştır. (Sayılı, Uyanık, 2010:246)

6. Basında Krizler

Türkiye'de basın dördüncü güç olarak etkili bir araç olarak ekonomik, siyasi ve sosyal hayatın içinde yer almaktadır. Özellikle okuma yazma oranının düşük olduğu yıllardan kalma bir alışkanlıktan kaynaklanan anlayış çerçevesinde yazılı metinlere büyük bir itibar gösterilmektedir. Toplum genelinde kitaplarda yazılı olan veya gazetelerin sayfalarında yer alan bir bilgi veya haber doğruluğu teyit edilmiş bir bilgi olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda hükümetler krizle mücadele basını etkili bir araç olarak görmektedirler. Bu çerçevede basın aracılığıyla toplumu bilgilendirmeyi krizle mücadelenin bir parçası olarak değerlendirmektedirler.

Türkiye'de hükümetin topluma duyurmak istediği veya topluma aktarılmasında fayda görmediği olayları basında yer almasını istemediği gerçeğinde yola çıkılarak cumhuriyetin kuruluş yılları hemen akabinde ortaya çıkan 1929 buhranı basında sınırlı oranda yer almıştır. Bu dönemde daha çok hükümet hedefleri arasında yer alan tasarrufun özendirilmesi ve çoğunluğu tarıma dayalı ekonominin verimliliği konuları basında yer almıştır. Kısacası bu dönemde "...gazeteler rejimin isteklerini topluma iletmenin aracı görevini üstlenmiş". (Turhan, 2007:82-100)

Günümüzde ise Türkiye'de basın organları hem sayı olarak ve hem de yayın politikaları açısından gelişmiştir. Buna rağmen hükümetlerin program ve planlarına uygun yayın yapma eğilimi bulunmaktadır. Böyle bir politika izlememeleri halinde RTÜK ve bazı yasal kısıtlamalarla karşı karşıya kalabilirler.

7. Krizler ve Türkiye

Osmanlı İmparatorluğu'nun 1918 yılında Birinci Dünya Savaşında Alman müttefiki ile birlikte yenilmesinin ardından ekonomik ve siyasi bir krizi atlamanın çabaları rejim değiştirmekle sonuçlandı. Nitekim Kurtuluş Savaşı bu krizi aşmak için verildi ve başarıya ulaştı. Böylece 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti ekonomik ve siyasi açıdan yeni bir başlangıç yapmış oldu. Cumhuriyetin kurulmasından sonra siyasi sorunlar sona ermiş ancak ekonomik sorunlar devam etmiştir. Genç cumhuriyet çareyi kapitülasyonları kaldırmak, alt yapı ve kaynakların işletmesini millileştireme ve kamu destekli bir ekonomi politika izlemekte bulmuştur. Bu politika sonucunda genç cumhuriyet belirli bir ekonomik ve siyasi düzen kurmayı başarmıştır.

Ancak 1929 büyük buhran genç Türkiye Cumhuriyeti'ni de etkilemiştir. Ancak daha 10 yıl önce büyük bir savaştan çıkan ülkeyi batı Ülkeleri gibi etkilemiştir. Bunun birinci sebebi ise ülkenin krizden etkilenen gelişmiş bir baka ve finans yapısının bulunmayışı ve ülkenin krizlerden etkileyecek büyük bir sermaye birikiminin olmayışdır. Buna rağmen Türkiye dış kaynak bulma konusunda reel ve spekülatif açıdan ciddi döviz sıkıntısı yaşamıştır.

Ülke ve dışa kapanarak milli sanayileşmeye ağırlık verdi.

1929 Burhan'ından sonra bu kez de İkinci Dünya Savaşı patladı. Türkiye bu savaşa dahil olmadı ancak zaten kaynak sıkıntısı içinde olan ülke bu krizin etkilerinden derinden yaşamak zorunda kaldı. Bu dönemde savaşın muhtemel yayılması ihtimaline karşılık önlem olarak savunmaya büyük kaynak ayrılmış ve bu da ekonomide daralmaya yol açmıştır.

Bunun sonucu olarak devlet eliyle başlatılan devlet destekli alt yapı ve sanayi yatırımları sekteye uğramıştır. Kaynak sıkıntısını aşmak için varlık vergisi ve toprak mahsulleri vergisi konulmuştur. Bu da zaten zor şartlarda yaşayan ve devletten teşvik bekleyen yoksul vatandaşı ve özellikle tarıma dayalı bir ekonomide çoğunlukta olan köylü/kırsal kesimini olumsuz etkilemiştir.

Bu krizler aynı zamanda Türkiye için para ve maliye politikalarını aktif olarak kullanma gereğini doğurdu. Bu dönemde ilk kez devalüasyona gidildi ve 7 Eylül 1946 yılında Türk lirasının değeri %11,4 oranında devalüe edilmiştir. Diğer yandan 1931 yılında ABD doları 211 kuruş olarak ayarlanmıştır. Bu ayarlamaların TL değerinin kısa vadeli bir düzenlenmesi olarak ele alındığında devalüasyon olarak değerlendirmemektedir. (Tuna, 2007:7)

1954 yılından sonra ekonomi politikalarında kısmi bir gevşeme yaşandı. Dış sermaye teşviki için serbest piyasa ekonomi politikaları izlenmeye başlandı. Özellikle Adnan Menderes hükümeti tarafından izlenen bu politika sonuç bütçe açık vermeye başladı. Kore Savaşı yıllarında artan hammadde fiyatları ve kredi zorlukları Türkiye'de bir krizin yaşanmasına yol açtı.

Bundan sonraki yıllarda da Türkiye yaşadığı krizleri aşmak için ulusal ve uluslararası enstrümanları aktif bir şekilde kullanmaya başladı. Bunun sonucu olarak IMF denetiminde bir istikrar programını uygulamaya koydu ve 158 yılında %221,4 oranında bir devalüasyona gidildi. (Bilge, 2009:145)

8. Günümüzde Ekonomik Krizlerin Küresel Boyutları ve Krizle Mücadele

Ekonomik krizleri bir gribal enfeksiyona benzetildiğinde nasıl bu tür enfeksiyonlar en çok zayıf bünyeye zarar veriyorsa, ekonomik krizlerde en fazla gelir durumu zayıf insanları etkilemektedir.

Trump gibi popülist bir adamın 17 trilyon 419 milyar dolarlık GSYH'si ile dünyanın en büyük ekonomisine sahip ABD'nin başkanı olarak seçilmesi kapitalist sistemin korumacılık ile serbest ticaret arasındaki tercih sorununu yeni bir boyutta taşıdı. Özellikle Avrupa Birliği ve Çin gibi ülkelerin ABD'nin korumacı politikasına karşı alacağı pozisyon kaynakların dağılımı ve gelecek ekonomik gelişmeler üzerinde önemli bir rol olacaktır.⁴

Ekonomik krizlerin istihdam piyasasına etkileri ülkelerdeki işçi-işveren ilişkilerinin ne ölçüde kurumsallaştığına bağlıdır. Örneğin 1990 yılına kadar Almanya'da ekonomik büyümenin istihdam üzerinde kısa vadeli etkileri göze çarpmayacak kadar düşük kalmaktayken, aynı dönemde durgunluk istihdama yansıyor. Ancak Avrupa

⁴ Die Zukunft der Europäischen Union Rückbau oder Vertiefung?, Zeitschrift für Gemeinschaftskunde, Geschichte und Wirtschaft 73–2017, Heft 73-2017, 1. Quartal, 34. Jahrgang

Birliği kriterleri doğrultusunda iyileştiren işçi hakları ve istihdama yönelik gerçekleştirilen kurumsal düzenlemeler sonucu ekonomik büyüme istihdama hemen yansırken, durgunluk dönemlerin istihdam üzerinde etkileri kısa vadede nerdeyse hiç olmamaktadır. (Gartner, Klinger, 2010:728-734),

2008 krizi finans ve bankacılık alanındaki etkisini başka ülkelerde reel sektör üzerinde göstermiştir. Batı lkeleriyle karşılaştırıldığında finansal enstrmansalar yerine petrol kaynakları ile ön plana çıkan OPEC lkeleri krizden petrol fiyatlarında yaşadıkları düşüş ve azalan FDI akımları ve düşüşe geçen turizm rakamları ölçüsünde etkilenmişlerdir. (Habibi, 2009:7)

Kriz-istikrarsızlık-kriz sarmalından kurtulması önünde engel oluşturmaktadır. Böylece bu tür ülkelerde büyüme hızları yeniden sekteye uğrar, toplam talep düşer ve durgunlukla birlikte enflasyonist etkiler artış eğilime girer. Bunun en belirgin rneği 2008 yılında ABD’de subprime mortgage kredilerine bağlı patlak veren kriz küresel bir krize dönüşerek bu tür ekonomilerin ekonomilerinde dengeleri bozmuştur. (Karaçor, Alptekin, 2006:254)

Diğer yandan, kapitalist ülkeler için ekonomik krizler geçici bir devredir. Ancak hükümetler bu devreyi az zararla atlatabilmek için i ve dış ekonomik programlarında bir takım düzenleme ve önlemlere başvururlar. Bu çerçevede bakıldığında 1929 buhranı ve Keynes’in talep yönlü müdahaleci yaklaşımı temel esas olarak ön plana çıkmaktadır. Aynı Şekilde 2008 finans ve bankacılık krizi de 29 buhranın karakteristik özellikleri taşıdığında kamunun yönde bir müdahalede bulunmasını gerek kılmıştır. (Ateş, 2010:911-937).

Günümüzde de ekonomik krizler devletin ve bireyin gelirinde belirgin bir azalmaya yol açtığı için krizlerin etkileri toplumların ve bireylerin sağlığına da yansır. Ekonomik kriz iki Şekilde sağlık üzerinde olumsuz etkiler meydana getirir (amanı, ilingiroğlu, 2009: 7)

- İşsizlik ve gelir kaynaklarındaki düşüş bundan etkilenenleri psikolojik olarak baskı altına alır ve buna bağlı birçok komplikasyon ortaya çıkabilir.
- Kamu gelirlerinin azalması sağlık alanında birtakım kısıtlamalara gidilebilir

Finansal ve reel ekonomik krizlerde yerel yönetimlerin önlemleri krizlerin etkilerini kendi bölgelerinde hafifletmekle beraber, ulusal ve bölgesel politikalar etkili olmaktadır. Bu açıdan hükümetler yapısal sorunları zmede etkili ve gerçekçi politikalar uygulamak ve ekonomik altyapıyı güçlendirmek zorundadırlar. Çünkü krizler kitlesel sorunlara yol açacak domino etkisiyle yayılmakta başarılı sektör ve kurumları da olumsuz yönde etkilenmektedirler. (Karl, 2011:169-177)

Ekonomik kriz ortaya çıktığı zaman en çok mali ve parasal disiplin sağlanmamış ekonomiler bundan etkilenmektedirler. Aynı zamanda bu tür ekonomiler krize yol açan yapıya sahiptirler. (Turan, 2011:56-80)

2008 krizi finans ve bankacılık alanındaki etkisini başka ülkelerde reel sektör üzerinde göstermiştir. Batı lkeleriyle karşılaştırıldığında finansal enstrmansalar yerine petrol kaynakları ile ön plana çıkan OPEC lkeleri krizden petrol fiyatlarında

yaşadıkları düşüş ve azalan FDI akımları ve düşüşe geçen turizm rakamları ölçüsünde etkilenmişlerdir. (Habibi, 2009:7)

İrlanda gibi ülkelerde krizler sadece ekonomiyi olumsuz etkilemekle kalmaz ekonomide uzun vadeli yapısal sorunlara yol açabilir. Bu açıdan bu tür ekonomilerde kriz yaşanmadan yapısal sorunları iyileştirici çözümler üzerinde odaklanmak gerekmektedir.⁵

Uluslararası kredi sağlayıcı ve regülatör rolü üstlenen IMF ekonomik kriz dönemlerinde gelişmekte olan ülkeler açısında önemli bir krizle mücadele partneri olarak ön plana çıkmaktadır. IMF bu açıdan krizle mücadele konusunda yenilik ve esnek programlar geliştirmeye çalışmaktadır. IMF bu amaçla krizle mücadele için üye ülkelere daha fazla kredi imkanları yaratmaya, denetimler eşliğinde daha gerçekçi tavsiye programları devreye sokmaya ve hükümetlerin programlarını buna göre düzenleme yoluna gider. Ancak bu durum birçok iktisatçı açısından olumsuz bir yaklaşımla ele alınır. IMF'nin şablon programı ülkelerin sosyoekonomik durumu ve kaynaklarını dikkate almadan uygulamaya koyduğu ve ülkelerin borç yükünü artırarak kriz sarmalına eğilimli duruma getirdiği düşünülmektedir. (IMF, 2017)

Dış müdahalenin olmadığı ve serbest piyasa kurlarına göre işleyen bir ekonomide her şey krizden sonra yeniden eski duruma gelir ve böylece yeniden denge sağlanmış olur. Böyle bir krizden tasarruf sahibi olanlar kazançlı çıkarken borçlular bundan zarar görür. Böylece kapitalist sistemde krizler piyasayı temizler. (Müller-Fürstenberger, 2010:5)

Tablo IV: Para ve Maliye Politika Araçları

Para Politikası: Para politikası araçlarıyla Ekonomiyi canlandıracak önlemlere örnekler	Maliye Politikası: Maliye politikası araçlarıyla Ekonomiyi canlandıracak önlemlere örnekler:
Ana faiz oranlarının MB tarafından düşürülmesi MB, bankalara daha fazla likidite sağlar Menkul kıymetlerin MB tarafından satın alınması	Vergileri azaltmak Hükümet harcamalarının artması Yatırım teşvikleri

İspanya, İtalya ve Yunanistan gibi AB üyesi bazı Akdeniz ülkeleri konjonktür dalgalara müsait bir ekonomi yapısına sahiptirler. Bu ülkeler AB ekonomi kriterlerini tamalarken bile verilerde bazı manipülasyonları yaptıkları tahmin edilmektedir. Bu ülkeler ekonomik kriz EU destekli krediler yardımıyla ekonomik krizleri atlama çabaları içerisinde bulunmaktadır. EU kredileri olmasaydı bu ülkelerin krizi atlatalmaları IMF gibi kuruluşların desteği gerektirecekti. Ancak EU üyesi olmaları birlik tarafından sosyoekonomik bir destek noktası bulmaktadırlar.

⁵Özcan M, İrlanda Ekonomisi Ve Küresel Ekonomik Kriz,

Almanya'nın lokomotif görevi üstlendiği EU Brüksel yönetimi İspanya gibi ülkelerdeki krizin geniş kapsamlı bir fırsat sunduğunu ileri sürerek bu ülkelerde sürdürülebilir ekonomik büyüme için iç reformlar ve siyasal yenilenme gibi konularda da destek arayışları içerisinde. (Gratius, 2013:1-8) Toplumda eşitsizlik ve yoksulluğun artmasının doğrudan ekonomik krizlere etki yapmadığı ancak kötüleşen finansal faktörlerle bağlantılı olduğu tespit edilmiştir. (Stockhammer, 2011:378-402)

Almanya başta olmak üzere faiz indirimleri ve geleneksel olmayan para politikası önlemleri ile Merkez bankaları hükümetlerle birlikte uluslararası finansal sistemi istikrarlı hale getirmişlerdir. Ekonomik krizlerin siyasi parti seçimlerinde seçmenlerin oy verme kararları üzerinde kısa vadeli etkileri olduğu tespit edilmiştir. Almanya'da yapılan bir anket çalışmasında krizlerin seçime katılacak siyasi partilerin ideoloji ve hedefleri üzerinde fazla etkili olmadığı ancak seçmen açısından bazı sonuçları olduğu gözlenmiştir. Seçmenin krize bağlı ekonomik korkuları parti bağlarında sapmaya yönelttiği ve kısa vadeli vaatlerin oy verme kararlarını etkilediğini ortaya koymuştur (Schoen, 2010:205–222).

Günümüzde iktisatçılar ve ekonomi otoriteleri ekonomik krizleri öngörme çabalarına ampirik modellere somutlamaya çalışmaktadırlar. Ancak ekonomik krizler tıpkı depremler gibi kontrol edilmesi ve zamanında tahmin edilmesi zor birçok etkene bağlı olduğunda bu tür modellerin sonuçları olasılık olarak kalmaktadır. Bu modellerin başında YSA ve KLR modelleri gelmektedir. Türkiye örneğinde hazırlanan parametrelere göre değerlendirilen her iki model sonucunda 1994 ve 2001 krizlerine dair sinyaller 12 ay önceden tespit edilmiştir. (Sevim, 2012:205)

Maastricht kriterlerine uyum ve küresel krizlere karşı direnç kazanma Türkiye için ekonomik hedeflerinin öncelikleri arasında yer almaktadır. Ancak gerek ülkemiz her iki durum açısından da volatilitesi yüksek bir ekonomiye sahip olmaktadır. Gerçekten de ekonomimiz yapısal olarak istikrarlı bir konumda değildir. Tablo 1'de verilen Türkiye makro ekonomik verilere bakıldığında büyüme hızı, enflasyon, enflasyon oranı, kişi başına düşen milli gelir oranları arasında bir uyumsuzluğun olması bu durumu teyit eder durumdadır. (Engin, Yeşiltepe, 2009:15-23) Johansen eş bütünleşme ve nedensellik testleri ve Granger nedensellik testi sonuçlarına göre Türkiye, Brezilya ve Güney Kore ülkelerinde finansal küreselleşme sürecinde FDI, portföy yatırımları ve GSYH gelir seviyeleri üzerinde olumlu etki yaparken, ekonomik krizler büyüme sürecini olumsuz etkilemektedir. (Sever, Özdemir, Mızrak, 2010:62)

Öte yandan 2002 Türkiye için yeni bir dönüm noktası olmuştur. Bunun önde gelen nedenler arasında ekonomik krizden çıkmış olması ve Adalet ve Kalkınma Partisinin tek başına iktidara gelerek çoklu koalisyon hükümetlerine son vermesidir. Ak parti bunun yerine partisi içine entegre ettiği kapalı ittifaklar tercih etmiştir. Ak Parti dönemi aynı zamansa IMF ile olan düzenli çalışmanın sona ermesi açısından önemlidir. Ak parti döneminde 2008 ve 2011 krizleri yaşanmış. Ancak bu krizler koalisyon hükümetleri dönemindeki krizlerle karşılaştırmayacak kadar karmaşık olmamıştır. Ekonomideki kısmi daralmaya rağmen bu krizler yaşanan durgunluk yapısal reformlar, maliye ve para politikası araçlarıyla atlatılmıştır. Türkiye'de Ak parti öncesinden süregelen terör olayları 2012 yılında başlatılan çözüm süreci ile yeni bir döneme girdiğinde ülkede ekonomik ve siyasi açıdan olumlu bir atmosfer meydana

gelmiş. Ancak bu atmosfer Arap baharıyla başlayan dışsal etkenlerden dolayı sona ermiş ve Türkiye yeni bir döneme girmiştir. Bu dönemim ekonomik ve siyasi parametreleri iç ve dış politikanın stratejisine göre şekilleneceği görülmektedir.

Tablo V: Türkiye için Bazı Makroekonomik Göstergeler

Göstergeler	2014	2015	2016	2017	2018
GSYH (Milyar \$)	934	855	861	855	923
Kişi Başına GSYH (\$)	12.212	11.019	10.883	10.688	11.409
GSYH Büyümesi (%)	3,0	6,1	3,2	7,3	5,5
TÜFE (%)	8,17	8,81	8,53	11,92	10,35
İşsizlik (%)	10,1	10,3	10,9	10,2	
Bütçe Giderleri (Milyar TL)	448,4	506,0	583,6	677,7	
Bütçe Gelirleri (Milyar TL)	425,7	483,4	554,4	630,3	
İhracat FOB Milyar \$	168,9	152,1	150,2	151,7	
İthalat FOB- Milyar \$	232,5	199,9	191,0	202,7	
MB Rezervleri (Milyar \$)	126,4	110,5	106,1	107,6	116,7

Kaynak: TÜİK, TCMB

Tabloda görüldüğü gibi genel olarak Türkiye makro ekonomik verileri yıllara göre olumlu yönde bir gelişme göstermektedir. Ancak işsizlik ve enflasyon oranları yukarı yönlü bir eğilim göstermektedir. Hükümetlerin çabalarının rağmen bu iki verinin gösterdiği direnç aslında gelişmekte olan bir ekonominin temel özellikleri taşımaktadır. Çünkü bu tür ekonomilerde her ne kadar ekonomi pozitif yönlü bir gelişme içerisinde bulunuyorsa da aslında sürekli bir kırılganlık ve kriz riski ile karşı karşıya olma durumu uzun vadede devam eder. Bu durum daha çok kendisini enflasyon ve işsizlik verileri üzerinde kendisini gösterir. Bu iki makro veri aynı zamanda hane halkının tasarruf ve gelir durumlarını yansıtmaktadır. Böylece bir ekonominin temel dinamiklerinde biri olan hane halkının durumu ekonominin genel yapısını ve dahil olduğu grubu belirlemede etkili indikatörler arasında yer almaktadır.

9. Sonuç Değerlendirmesi

Ekonomik krizlerin küreselleşen ekonomilerin bir parçası olduğu gerçeğinin bilincinde olan ekonomi otoriteleri ekonomik krizlere karşı alınacak önlemlerin yanı sıra, krizleri önceden tahmin ederek ona göre pozisyon alma çabasını göstermektedirler. Ancak bu durumda asimetrik bilgi erişimi nedeniyle ekonomik gücü elinde bulunduran devlet, kurum ve kuruluşlar krizleri fırsata çevirme konusunda birçok avantaja sahipken, zayıf ekonomik yapıya sahip olanlar krizlerde en çok etkilenmektedirler. 2008 ile 1929 krizleri karşılaştırıldığında aralarındaki zaman ve mekân farkına rağmen benzer özellikler taşıdığı ve aynı durumun değişik zaman ve koşullarda tekrar tekrar meydana geldiği görülmektedir. Bu bağlamda ekonomik krizlere karşı her devlet,

kurum, kuruluş ve bireyin önlem alması ve kaçılmaz olan krizlere karşı etkili ve rasyonel politikalar geliştirmesi gerekmektedir.

Gelişmiş ülkeler özellikle, bankacılık, kredi sistemleri, borsa ve finansal kuruluşları aşırı spekülasyonlara karşı koruyacak ekonomi politikaları geliştirmelidirler. Bu bağlamda merkez bankalarının faiz, döviz rezervleri ve kamu harcama ve vergi sistemleri etkili bir enstrüman olarak gerektiğinde sürece dahil edilmelidir. Fed'in faiz oranı ve kredi değerlendirme kuruluşların ülke değerlendirmeleri gibi makro veriler krizlerin yönetimi açısından önemli indikatörler olarak görülmektedir. Bunların yanı sıra süper güç konumundaki ülkelerin iç ve dış ekonomik ve siyasi politika verileri krizlerin geleceği hakkında bazı sinyaller verebilir. Bu bağlamda gelişmiş ülkelerin politika değişimleri ve yeni girişimleri aynı zamanda bir risk ve yeni kriz olasılığı doğurduğunda buna karşı önceden gerekli önlemlerin alınması ve alternatif kaynak ve politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ekonomik ve siyasi yapılarının kırılabilirliği nedeniyle ekonomik krizlerden daha şiddetli bir şekilde etkilenme riski taşıdıklarından yapısal düzenleme ve iyileştirmelere ağırlık vermeleri gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin ekonomik krizlere karşı kurduğu önlem ve kontrol mekanizmasının etkili olduğu söylenebilir. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu örneğinde olduğu gibi ülkenin hassas ekonomik birimleri belirli kriterler çerçevesinde krize olasılıklarına karşı denetlenmeli ve bu çerçevede önlemler geliştirilmelidir. Az gelişmiş ülkeler alt yapı, bütçe açığı, enflasyon, tasarruf kıtlığı gibi yapısal sorunları orta ve uzun vadeli programlar çerçevesinde iyileştirmelidirler.

Sonuç itibarıyla ekonomik krizler hem gelişmiş hem gelişmekte ve hem de az gelişmiş ülkeler açısından sürekli bir risk faktörü olarak ekonomik ve sosyal hayatın akışındaki yerini korumaktadır. Ancak krizin ortaya çıkışı ve sonuçları bu üç ülke grubu açısından farklı boyut ve sonuçları olduğundan alınacak önlemlerde bu bağlamda ülkenin içinde bulunduğu sosyal ekonomik ve siyasi konjonktürüne göre şekillendirmek gerekmektedir. Böylece daha realist ve etkili önlemler alınabilir. Nihai olarak krizler ekonominin ayrılmaz bir parçası olarak ekonomik yaşam döngüsü içerisinde daimî bir yere sahiptir. Bu bağlamda krizleri döngüsel ekonomik akımın kısa, orta veya uzun vadeli aksaklıklarının birikimi sonucu ortaya çıkmakta ve yine aynı döngüsel akım çerçevesinde ekonomik sistem kendi dengesini sağlamaktadır. Ancak kriz süresi uzadıkça sonuçları daha geniş bir kitleyi etkileyeceğinde Keynesyen politikalarla müdahale gerektirmektedir. Böylece krizin sosyoekonomik sonuçlarını asgariye indirme ve kısa veya orta vadede yeniden denge sağlanabilmektedir. Bu çerçevede Keynes'in "Uzun vadede hepimiz ölüyoruz" sözü yol gösterici bir kuram olarak ön plana çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

AFŞAR M., (2011), Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Ekim 2011, 6(2), 143-171

AKGÜÇ Ö., (2009), *Kriz Nedeni ve Çıkış Yolları*, Bahçeşehir Üniversitesi, İİBF Dergisi

ATEŞ, D. (2010). Küresel ekonomik kriz, devlet ve dış politika. **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt:7 Sayı:1 Yıl:2010, S.911-937, 12.10.2017 Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

BERNHOLZ P, Faber M, (2009), Petersen T, Kausalität in den Wirtschaftswissenschaften: Welche

Ursachen hat die Finanzkrise?, Discussion Paper Series No. 488, September 2009 <https://www.researchgate.net/publication/46453893>

BİLGE O, (2009), **Ekonomik Krizlerin Yoksulluk Üzerine Etkileri**, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü

BLUNDELL-WIGNALL A., Atkinson P., Lee S.H., (2008), The Current Financial Crisis: Causes and Policy Issues, **Financial Market Trends** – ISSN 1995-2864 , OECD, S.1-21

ÇAMANI K, Çilingiroğlu N., (2009), Ekonomik Krizler ve Sağlığa Etkisi, **Toplum Hekimliği Bülteni**, Cilt 28, Sayı 2, Mayıs-Ağustos 2009, ss.1-11

ÇELEBİ, E., TÜRKİYE'DE DEVALÜASYON UYGULAMALARI (1923-2000), Doğuş Üniversitesi, www.dogus.edu.tr/makale (erişim 2016)

DAĞLAR H, Kalkan A, Alkan Y, Ekonomik Krizlerin Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki İşletmelerin Finansal Yapılarına Etkileri: İngiltere-Türkiye Karşılaştırması, **Suleyman Demirel Universit The Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences**, Y.2012, Vol.17, No.3, pp.75-98.

Die Zukunft der Europäischen Union Rückbau oder Vertiefung?, Zeitschrift für Gemeinschaftskunde, Geschichte und Wirtschaft 73–2017, Heft 73-2017, 1. Quartal, 34. **Jahrgang Der Spiegel**, Konjunkturpolitik in der Finanz- und Wirtschaftskrise, 2009, Heft 18,

DULLIEN S., Kotte D.J., Márquez A., Priewe J., (Edit), (2010), **The Financial and economic crisis of 2008-2009 and developing countries**, UNITED NATIONS, New York and Geneva, December 2010

DÖHRN R., Gebhardt H., Die fiskalischen Kosten der Finanz- und Wirtschaftskrise, **IBES Diskussionsbeitrag**, Nr. 198, März 2013

ENGİN E., Yeşiltepe E., (2009), Global Ekonomik Krizin Gölgesinde Türkiye'nin Maastricht Kriterlerine Uyumunu, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, 2009 ISSN: 1309-8020 (Online), S.15-23

GARTNER H., Klinger S., (2010), Verbesserte Institutionen für den Arbeitsmarkt in der Wirtschaftskrise, **Analysen und Berichte Arbeitsmarkt**, Wirtschaftsdienst 2010 /11, DOI: 10.1007/s10273-010-1143-0, S.728-734

GÖÇER İ., Küresel Ekonomik Krizin Etkileri: Panel Veri Analizi, **Balikesir University The Journal of Social Sciences Institute**, Volume: 16 - Number: 29, June 2013 S.163-188

GRATIUS S., (2013), Wirtschaftskrise und politischer Wandel in Spanien, **SWP-Aktuell** 34, Juni HABIBI N., (2009), The Impact of the Global Economic Crisis on Arab Countries: A Year-End Assessment, Middle East Brief, December 2009, No. 40

HOLM-DETLEV Köhler, H-D., (2010), Spanien in Zeitender globalen Wirtschaftskrise, **Aus Politik und Zeitgeschichte**, 36–37/2010 6. September 2010Islam I, Verick S.,(2010), The Great Recession of 2008-2009:Causes, Consequences and Policy Responses, IZA Discussion Paper No. 4934, May 2010, s.1-61

IMF (2017), **Değişen IMF'de Krize Çözüm Arayışları**, Dış İlişkiler Bölümü, Washington, D.C.URL: <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/sdr.htm> (erişim 06.10.2017)

KARAÇOR Z, Alptekin V, Finansal Krizlerin Önceden Tahmin Yoluyla Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği, Yönetim ve Ekonomi Yıl:2006 Cilt:13 Sayı:2 **Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F.** ss.237-256

KARL H, (2011), Wirtschaftspolitik und regionale Strukturpolitik im Zeichen der Wirtschaftskrise Herausforderungen und Möglichkeiten, **Informationen zur Raumentwicklung**, Heft 2.2011, s.169-177

KÜHNEL R.N., 10 Antworten zur Wirtschaftskrise in Europa, <http://ec.europa.eu/avservices/video/player.cfm?ref=1074443&videolang=en&sitelang=en>, (erişim:12.01.2017) Konsequenzen für die Geldpolitik aus der Finanzkrise, Deutsche Bundesbank Monatsbericht, März 2011

KRUGMAN, P.(1979), A Model of Balance of Payments Crises, **Journal of Money, Credit and Banking**, 11 (Agust), 311-25

MÜLLER-FÜRSTENBERGER G., (2010), **Die Finanz- und Wirtschaftskrise**, Ein Anwendung des AS-AD Modell, Grundzüge Makroökonomik, Berlin

ÖZCAN M, **İrlanda Ekonomisi Ve Küresel Ekonomik Kriz**

POPOVIC T., (2012), Staatsverschuldung im Spannungsfeld von Finanzkrise und demografischem Wandel, **Horizonte März** 2012, s.23-29

RAMMER C, (2011), Auswirkungen der Wirtschaftskrise auf die Innovationstätigkeit der **Unternehmen in Deutschland**, **Discussion** Paper No. 11-070, Zentrum für Europäische Wirtschaftsforschung (ZEW)

<http://ftp.zew.de/pub/zew-docs/dp/dp11070.pdf>

SAYILI M, Uyanık M, Küresel ekonomik kriz ve etkileri: Tokat ili merkez ilçe gıda sanayi örneği, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 3(2)239-250

SEVİM C., (2012), **Öncü Göstergeler Yaklaşımına Göre Finansal Krizler Ve Türkiye Örneği**, BDDK Kitapları No: 11

SEVER E, Özdemir Z, Mızrak Z, (2010), Finansal Globalleşme, Krizler Ve Ekonomik Büyüme: Yükselen Piyasa Ekonomileri Örneğinde Bir İnceleme, **Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi Cilt 2, Sayı 3, Kasım 2010 S.45-64**

STOCKHAMMER S., (2011), Polarisierung der Einkommensverteilung als strukturelle Ursache der gegenwärtigen Finanz- und Wirtschaftskrise, **Wirtschaft und Gesellschaft** 37. Jahrgang (2011), Heft 3, S.378-402

SCHOEN H., (2010), Die Wirtschaftskrise, Angst und politische Urteilsbildung, Eine Analyse zum Affective-Intelligence-Modell am Beispiel der Bundestagswahl 2009, **Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft** (ÖZP), 39. Jg. (2010) H. 2, 205–222

TURAN Z, (2011), Dünyadaki Ve Türkiye'deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri Ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi, **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, 2011, Cilt: 4, Sayı: 1, s. 56-80

TURGUT A., Türleri, Nedenleri Ve Göstergeleriyle Finansal Krizler, **TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi** Cilt: 20, Sayı: 4- 5 Kasım 2006 / Şubat 2007, ss.35-46

TURHAN R., (2007), 1929 Ekonomik Krizi'nin Türk Basınına Yansımaları, **Sosyoloji Dergisi** / 3. Dizi 14. Sayı / 2007, S. 82-100

TUNA S., (2007), Cumhuriyet ekonomisinin ilk devalüasyonu:7 Eylül 1946, **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi** (13) 2007, 86-121

Türkiye Ekonomisi için Kriz Önlemleri, TEPAV Küresel Kriz Çalışma Grubu Raporu, Mart ,2009 TÜİK 2010 Ekonomik Göstergeler Bülteni

URAL M., (2003), FİNANSAL KRİZLER ve TÜRKİYE, **D.E.Ü.İ.İ.B.F.Dergisi**, Cilt:18 Sayı:1, Yıl:2003, ss:11-28

YILDIRIM Y., (2010), 2008 Yılı Küresel Ekonomi Krizinin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri , **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi** 12 (18): 47-55, 2010, ISSN: 1309 - 9132, www.kmu.edu.tr, S.46-57

The global economic crisis: causes and transmission,
<http://www.un.org/esa/socdev/rwss/docs/2011/chapter1.pdf> (erişim 11.12.2017)

IMF (2017), Değişen IMF'de Krize Çözüm Arayışları, Dış İlişkiler Bölümü, Washington, D.C.URL: <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/sdr.htm> (erişim 06.10.2017)